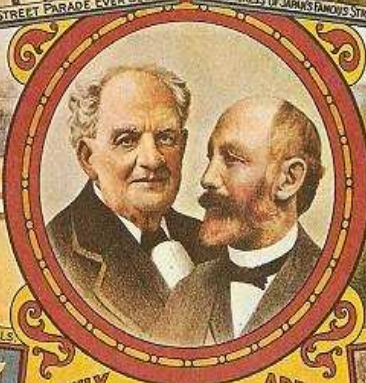

BARNUM & BAILEY

GREATEST SHOW ON EARTH

NEWLY ADDED
COLOSSAL 1250 CHARACTER
SPECTACLE
CLEOPATRA

Het bezoek van het Amerikaanse Circus

Barnum and Bailey

aan 's-Hertogenbosch op vrijdag 4 oktober 1901

's-Hertogenbosch, oktober 2001

Henk Bruggeman

PROGRAMMA

INHOUDSOPGAVE

1. Inhoudsopgave	blz. 2
2. De Amerikaanse onderneming Barnum and Bailey	blz. 3
3. Circus – Posters	blz. 5
4. De aanvraag voor een standplaats te ‘s-Hertogenbosch.....	blz. 7
5. Correspondentie inzake de aanvraag voor een standplaats	blz. 9
6. De reclame-campagne	blz. 10
7. Advertenties uit de dagbladen van ‘s-Hertogenbosch.....	blz. 14
8. De aankomst van het Circus.....	blz. 17
9. Lossen der wagons	blz. 19
10. De opbouw van de tentenstad.....	blz. 20
11. Prentbriefkaarten	blz. 22
12. De voorstelling	blz. 23
13. Bronnen	blz. 27

2. DE AMERIKAANSE ONDERNEMING BARNUM AND BAILEY

De plaatselijke pers laat zich in 1901 nog wel eens verleiden om het woord *CIRCUS* voor deze onderneming te gebruiken.

De directie van het Amerikaanse bedrijf heeft het echter steeds over :

BARNUM and BAILEY
De Grootste Tentoonstelling der Aarde.

Doordat de beide persoonsnamen ook nu nog onafscheidelijk verbonden lijken te zijn met deze circusonderneming zouden we de indruk kunnen krijgen, dat dit altijd zo is geweest. De geschiedenis leert ons echter, dat beiden ooit zonder enige vorm van samenwerking, en geheel zelfstandig, aan het hoofd van een circus hebben gestaan. Met wisselend succes beproefden zij hun geluk in de wereld van zand en zaagsel.

De eerste naam behoort toe aan:

PHINIAS TAYLOR BARNUM.

Hij werd geboren 5 juli 1810 in het stadje Bethel in
de staat Connecticut, V.S.

Het zakelijke succes in zijn leven lachte hem pas toe in 1871 toen hij samen met zijn partners: COUP en DAN COSTELLO een circus presenteerde, dat niet alleen bijzonder was door de afmetingen van zijn circustent, maar wat ook een uitzonderlijke grote groep dieren in zijn collectie had.

Hoewel hij in zakelijk opzicht natuurlijk hinder ondervond van meerdere circussen, was zijn grootste concurrent het circus van :

JAMES ANTHONY BAILEY

(geboren 1847)

Barnum was zakelijk genoeg om in te zien, dat met samenwerking meer te bereiken valt, als met een felle concurrentiestrijd tussen de beide ondernemingen. Hij doet aan James A. Bailey het voorstel om compagnon te worden en samen de Directie te vormen van dit circus. Ze bereiken een akkoord en zo ontstaat :

BARNUM and BAILEY
The Greatest Show on Earth.

Wanneer Barnum in 1891 overlijdt komt Bailey aan het hoofd van deze onderneming te staan.

Een ander bekend circus, dat vanaf 1885 door Amerika trekt was dat van de :

5 RINGLING BROTHERS.

Beide ondernemingen smelten in 1906 / 1907 samen en gaan verder onder de naam :

RINGLING BROS and BARNUM & BAILEY.

Op dit moment reizen er door Amerika een tweetal producties van de The Greatest Show on Earth onder supervisie van directeur :

KENNETH FELD.

3. CIRCUS - POSTERS

In 1897 besloot James A. Bailey als Directeur van de Barnum en Bailey show om een meerjaren tournee te organiseren door Europa.

In oktober van het genoemde jaar arriveerde hij met zijn complete circus-onderneming in Engeland en begon zijn optreden in de Olympia-Hall in Londen.

Hij reisde door geheel Engeland om vervolgens in maart 1899 naar het vaste land van Europa over te steken en in Hamburg zijn tournee voort te zetten.

Na zijn bezoek aan vele steden in Midden-Europa en Duitsland bezocht hij van 31 augustus tot 7 oktober 1901 Nederland.

Via ondermeer België en Frankrijk, waar men in een groot aantal steden voorstellingen gaf, keerde het circus in 1903 terug naar Amerika.

.....

In dit hoofdstuk willen we aandacht besteden aan de fraai gekleurde posters welke door het circus gebruikt werden.

Vrijwel alle afbeeldingen voor deze Europese-tournee zijn vooraf geproduceerd in Amerika bij :

“ THE STROBRIDGE LITHO CO. “

Cincinnati; Ohio.

In landen waar men geruime tijd verbleef werd de tekst aangepast aan de landstaal.

De meegenomen hoeveelheid plakaten voor deze tournee bedroeg méér dan 100.000 vellen.

Mocht een bepaalde voorraad eventueel opraken, dan werden er, volgens het Amerikaanse ontwerp, in Europa vellen bijgedrukt.

In uitzonderlijke gevallen werd er wel eens een beroep gedaan op lokale ontwerpers en drukkerijen. (Frankrijk.)

Een selectie van de gebruikte posters tijdens deze Europese tournee willen we nader in de schijnwerpers zetten.

1. links.

Ontwerp uit 1901.

Afmetingen 73 x 190 cm.

Gedrukt in 1903.

Engelse tekst.

1. rechts.

Ontwerp uit 1900.

Afmetingen 75 x 193 cm.

Gedrukt in 1902.

Franse tekst.

Opvallend bij deze poster is, dat de tekst nabij de tenten in de Duitse taal staat.
De ontschepping van het circus is weergegeven in de haven van Hamburg en gezet in de Franse taal.

Het onderste detail is het winterkwartier : Bridgepoort in Connecticut, V.S.
(In Europa was in 1900 het winterkwartier in München gevestigd.)

2.

Ontwerp uit 1901 t.b.v. de Franse tournee.

Ontwerper : A. Edel.

Druk : Paul Dupont te Parijs.

In Parijs werd de tentoonstelling gehouden in de hal van : “ Galerie des Machines “ aan de voet van de Eiffeltoren.

Let op de tekst van de traptreden : “ *De best geklede bezoeker krijgt een schoonheidsprijs van 10.000,- Francs* “.

3.

Ontwerp uit 1895.

Gedrukt in 1900.

Afmetingen 76 x 102 cm.

De tekst werd uitgevoerd zowel in de Duitse als de Engelse taal.

4.

Ontwerp uit 1896.

Gedrukt in 1896 t.b.v. de Engelse tournee in 1898.

Afmetingen 76 x 102 cm.

In deze Lithograaf is de ontwerper Strobridge op zijn best.

Voorplaat.

Ontwerp en druk uitgevoerd in 1912 door : “ The Strobridge Litho Co. “

Afmetingen 77 x 102 cm.

In het medaillon :

Links : Phinias Taylor Barnum.

Rechts : James Anthony Bailey.

THE BARNUM & BAILEY
GREATEST SHOW ON EARTH
THE WORLD'S LARGEST GRANDEST,
BEST AMUSEMENT INSTITUTION.

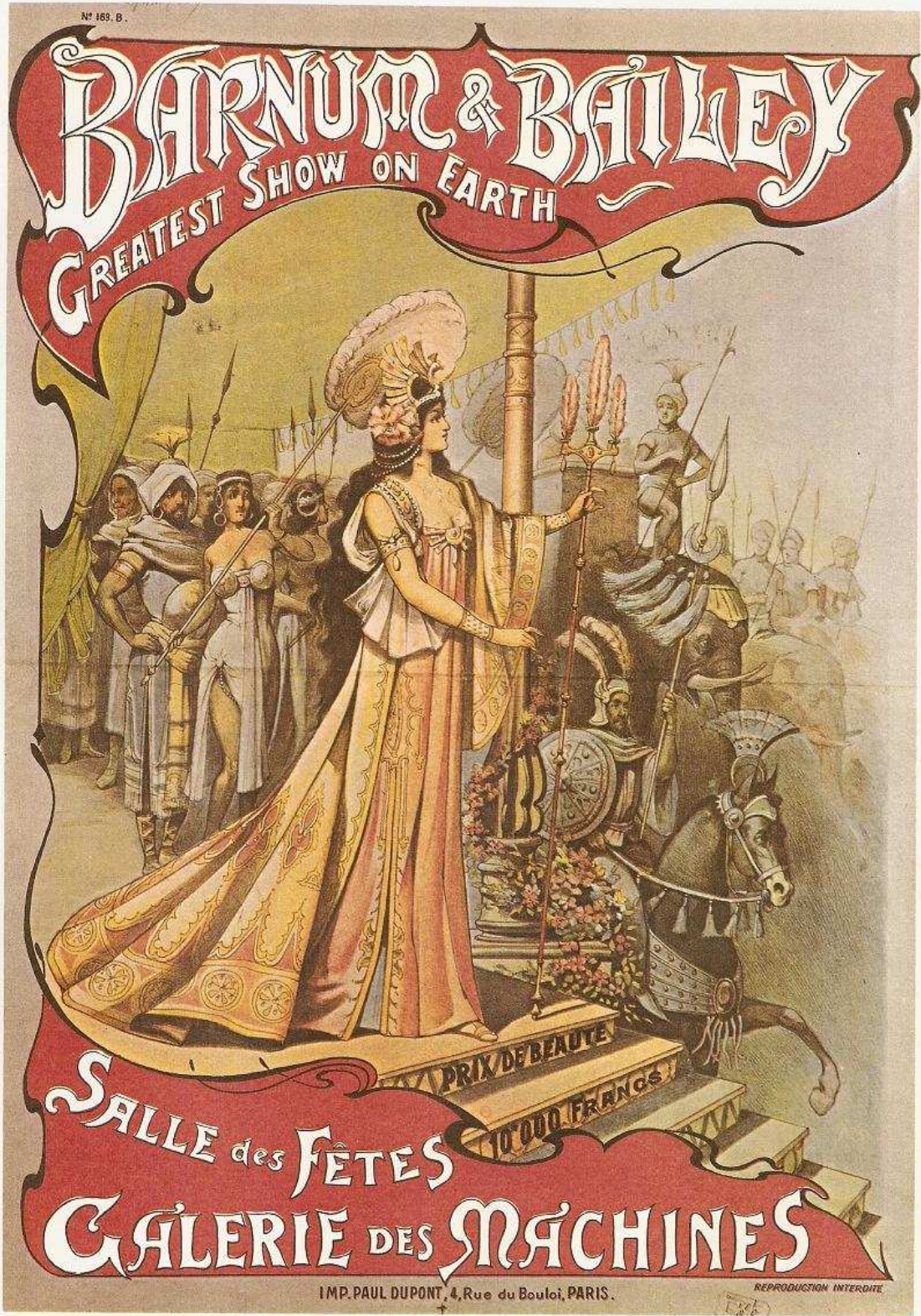
SPOTTED LEOPARDS
BENGAL TIGERS
AMERICAN PUMAS
AFRICAN LIONS
GRAVE DIGGING HYENAS
THE SADDLE BACK TAPIR
THE WART HOG
THE RED RIVER SWINE
A GROUP OF POLAR BEARS
THE CASSOWARY
A FLOCK OF PELICANS
AUSTRALIAN EMU

**RARE BEASTS AND BIRDS FROM EVERY CLIME
AS SEEN IN THE GREAT MENAGERIE**

THE BARNUM & BAILEY
GREATEST SHOW ON EARTH
L'INSTITUT DE DIVERTISSEMENT LE PLUS
GRAND ET LE PLUS MAGNIFIQUE DU MONDE.

LES GRANDES
FENTES
ET MATERIEL
DE TROUSERS
DECHARGEMENT SUR LE QUAI DE HAMBURG.

**VUE A VOL D'OISEAU DE LA PLUS GRANDE ORGANISATION DE CIRQUE
ET MENAGERIE SUR LA TERRE AU REPOS D'HIVER ET EN TOURNEE.**

THE BARNUM & BAILEY
GREATEST SHOW ON EARTH

THIS SMILING FACE IS MULTIPLIED A MILLION TIMES A YEAR.
WHEREAS THE CHILDREN'S MIGHTIEST FRIEND THESE WONDROUS SHOWS APPEAR,
WITH SUNNY GLEAMS OF FAIRYLAND, WITH SCENES OF MERRIEST GLEE,
WITH CUTE AND CUNNING ANIMALS FROM EITHER SIDE THE SEA,
A CHILD'S DREAM

**THE WORLD'S LARGEST, GRANDEST, BEST
AMUSEMENT INSTITUTION.**

PRINTED IN AMERICA

4. DE AANVRAAG VOOR EEN STANDPLAATS TE 's-HERTOGENBOSCH.

Op 24 Februari 1901 ontvangt de Burgemeester van onze stad een schrijven afkomstig van de heer :

JAMES A. BAILEY

Directeur en Administrateur van de Amerikaanse Barnum and Bailey tentoonstelling.

In deze brief deelt hij mede, dat het bovengenoemde gezelschap zich aanbiedt om in de loop van het jaar 1901 voor één dag naar 's-Hertogenbosch te komen om voorstellingen te geven. Hij doet uitgebreid verslag omtrent deze representaties welke door genoemde onderneming op grootse wijze in haar eigen tenten gegeven zullen worden. Zij zullen alles overtreffen wat er tot nu toe te zien is geweest in de modernste circussen en hippodromen.

In de 1^e tent bevinden zich een drietal arena's welke tegelijk in gebruik zijn voor de exercities van de paarden ; tussen de arena's zijn een tweetal podiums opgesteld voor de verrichtingen van de acrobaten.

Rondom deze arena's bevindt zich de grote renbaan voor de Romeinse wedrennen.

In de 2^e tent staat opgesteld de uitgebreide menagerie ; benevens een estrade waarop aanwezig een grote menigte natuur fenomenen.

In de 3^e tent zijn een groot aantal andere abnormaliteiten en curiositeiten te zien.

De onderneming bezit eigen stoommachines ten behoeve van de elektriciteit.

Uiteraard stelt de heer Bailey aan de komst van zijn circus naar onze stad ook bepaalde voorwaarden.

Zo moet er voor zijn onderneming een grond-oppervlakte beschikbaar zijn van 50.000 m² ; de breedte van het terrein zal minstens 100 mtr. moeten bedragen.

Bovendien zou het wenselijk zijn, dat het betreffende terrein gemakkelijk bereikbaar is voor de bezoekers van de tentoonstelling !

De stad 's-Hertogenbosch kan op bepaalde voorwaarden een dergelijk terrein, gelegen aan de Koningsweg, beschikbaar stellen.

De Directie van Barnum en Bailey en het Gemeentebestuur van 's-Hertogenbosch komen hierover tot een akkoord.

Onze stad wordt nu toegevoegd aan de namen van plaatsen welke men zal bezoeken.

De Nederlandse tournee zal op 31 augustus 1901 starten in Groningen en in totaal 38 dagen duren. Men hoopt in deze periode 18 steden te bezoeken.

Hoewel men dit niet laat blijken, heeft de Directie er toch het volste vertrouwen in deze Nederlandse tournee tot een goed einde te brengen ; dit ondanks de problemen die men verwacht.

Deze problemen vinden zijn oorzaak in de bijzonder slechte nazomer van 1901 waarin uitzonderlijk veel regen is gevallen.

Veel van de in ons land aangewezen circus-terreinen zijn zo doorweekt en drassig, dat men vreest voor problemen bij de op- en afbouw van de tentenstad.

Dit bange voorvermoeden wordt ook een aantal malen bevestigd; in enkele plaatsen wordt de openingsvoorstelling of de laatste avondvoorstelling noodgedwongen afgelast omdat men in tijdnoed komt inzake de opbouw of het vertrekschema van de treinen.

Voor het Amerikaanse circuspersoneel schijnt deze Nederlandse tournee een ware lijdensweg geweest te zijn.

Zo is het terrein in Arnhem een regelrechte ramp; de circuswagens zakken tot aan hun assen in de modder.

In Maastricht is het weer zo bar en boos, dat men zich moet beperken tot het opzetten van de restauratie en de staltenten. De voorstellingen worden afgelast, omdat er al zoveel tijd verloren is gegaan, dat het vertrekschema van de treinen naar de volgende speelplaats (is Luik) in de verdrukking komt.

Gelukkig zijn er in positieve zin ook uitzonderingen te noemen inzake de toestand van de terreinen; ondermeer te 's-Hertogenbosch.

In 's-Gravenhage valt ook een volledige speeldag uit, maar dat wordt veroorzaakt door de begrafenis van de Amerikaanse President WILLIAM Mc KINLEY die door de anarchist Czelgesz was vermoord.

Tijdens de Nederlandse tournee worden de navolgende plaatsen bezocht :

31 augustus tot en met 1 september	Groningen.
2 september	Leeuwarden.
3 september	Zwolle.
4 september	Enschede.
5 september	Deventer.
6 september	Zutphen.
7 en 8 september.....	Nijmegen.
9 en 10 september.....	Utrecht.
11 tot en met 18 september	Amsterdam.
19 tot en met 22 september	's-Gravenhage.
23 tot en met 29 september	Rotterdam.
30 september	Bergen op Zoom.
1 oktober.....	Vlissingen.
2 oktober.....	Breda.
3 oktober.....	Tilburg.
4 oktober.....	's-Hertogenbosch.
5 en 6 oktober	Arnhem.
7 oktober.....	Maastricht.

**5. CORRESPONDENTIE INZAKE DE AANVRAAG VOOR EEN
STANDPLAATS TE 's-HERTOGENBOSCH**

Afkomstig uit het Gemeentearchief van 's-Hertogenbosch.

A. 438
The **Barnum & Bailey**
 Grösste Schaustellung der Erde.

An den Hoog Edelachtbaren
 Heer Burgermeester
 der Stad
 's Hertogenbosch.

Ant

De ondergeteekende, Directeur en administrateur van de Amerikaansche Barnum en Bailey tentoonstelling heeft de eer door dezen den Hoog Edelachtbaren Heer Burgermeester mede te deelen, dat het bovengenoemde Gezelschap zich aanbiedt in den loop van dit jaar naar 's Hertogenbosch voor één Dag te komen, om voorstellingen te geven tegen de 15 September misschien tot den 15 October.

De representaties zullen gegeven worden in het grootst mogelyke genre, die deze onderneming reeds sedert ruim 40 Jaar in Amerika, en de laatste Jaren in Duitschland en Oostenrijk gegeven heeft.

Onze onderneming is de grootste op dit Gebied, in de geheele wereld, en ben ik zoo vrij Uw. Hoog Edelachtbare op de groote reputatie, die dit Gezelschap geniet, opmerkzaam te maken. Wat onze Voorstellingen betreft, ben ik zoo vrij U. H. Ed. A. volgende explicaties te geven.

Deze worden in onze eigene tenten gegeven, en overtreffen in groote Mate alles wat in de modernste Circussen, Hippodroms te zien is. De paarden exercities worden uitgevoerd in 3 Arenas tegelijk. Tuschen deze Arenas zijn 2 Tribunes geplaatst, waarop acrobaten en andere artisten van den eersten rang werkzaam zijn. Rond om de 3 Arenas en tribunes is een groote renbaan aangebragt, waarop Wedrennen, Romeinsche rennen enz plaats hebben.

In de 2 de tent bevindt zich de Menagerie. De wilde beesten zijn opgesloten in sterk gebourde hokken. Deze beesten zijn in de representaties van de Circussen in het geheel niet werkzaam. Op een groote Estrade in de Menagerie tent zijn eene groote menigte curieuse natuur phenomenen uitgesteld.

In een 3 de groote tent bevinden zich andere Curiositeiten. Deze tent blijft den geheelen dag geopend. De eerst genoemde tenten zijn uitsluitend geopend voor de Voorstellingen, die twee maal daags plaats hebben, namiddags en 'savonds.

De Muzick wordt uitgevoerd door twee Orchesters van het gezelschap.

Het noodige electriche licht wordt geleverd door twee groote stoommachines, die ook van het gezelschap zijn.

Wij zetten onze tenten op den dag der Aankomst in den tijd van 4 uren op, en worden dezelve den dag van het vertrek in den tijd van anderhalf uur afgebroken.

Om onze tenten te plaatsen, zullen wij noodig hebben 50.000 Meter \square grond het zij in de stad of zoo dicht mogelijk bij de stad. Het ware wenschelijk, dat dit terrein zoo gelegen is, dat het gemakkelijk te bereiken is met de trams, Rijtuigen erz. De breedte van het genoemde terrein moet minstens 100 Meter zijn. Om de tenten de plaatsten, wordt de Grond in het geheel nich beschadigd, en worden zoo weinig mogelijk palen ingeslagen.

In Jeval een Terrein vrij is, wat aan de Gemeente toebehoort, het zij een exercitie plaats of dergelijks, zou ons dit zeer aangenaam zijn.

Ik ben nog zoo vrij Uw. H. Ed. A. te verzekern, dat wij ons natuurlijk aan alle bestaande Politiereglementen onderwerpen.

ADRESSE PERMANENTE: VIENNE, AUTRICHE
HOTEL BRISTOL.

Met de meeste achting
James H. Bailey
"THE BARNUM & BAILEY"
GREATEST SHOW ON EARTH.

No. 438

Antw op schrijven d'instemmg
24 februari Westpanda
Flack Circus

25 februari 1901

JB

Op recentelinnit
schrijven berishte on
U dat een terrein ter
grootte ab door U be-
nooidigt en gelegen an
spoor en tuinen, en dese
gemeente beschikbaer
is, waaraan door U
kan worden gebruik
gemaakt behoudens
nader overleg omtrent
tijt en kosten.

B a B.
Wolff

Den Heer James A. Bailey
Hofl Bristol.
Nevada.
Postbure

6. DE RECLAME - CAMPAGNE

Na het lezen van de agenda's van ingekomen stukken en besluiten van Burgemeester en Wethouders van 's-Hertogenbosch over de jaren 1800 – 1920 concluderen we, dat in die jaren onze stad in de wereld van het circus zeer in tel was.
Noemen we het jaar 1901.

Op de kermis staat opgesteld de menagerie van B. Camillins.

Circus “ Oscar Carré “ geeft vanaf eind April tot begin Mei voorstellingen in onze stad.

P. Althoff en E. Renz dienen ook een aanvraag in.

L. Blumenfeld staat met zijn paardenspel op de veemarkt.

En dan verschijnt als klap op de vuurpijl :

Barnum and Bailey.

's-Hertogenbosch zal nu niet alleen voor de eerste (en enige) keer kennis maken met het grootste circus-evenement aller tijden waarin organisatie, tempo en tijdschema de pijlers vormen waarop deze onderneming steunt, maar ze zal ook ervaren wat men in Amerika verstaat onder het medium : “reclame”.

Vanaf begin september gaat er vrijwel geen dag voorbij of er staat wel een berichtje over de tentoonstelling van Barnum en Bailey in de beide Bossche dagbladen.

Regelmatig wordt hierin niet alleen de voorstelling maar ook de zeer grote en leerzame menagerie in de schijnwerpers geplaatst.

Deze berichten eindigen vrijwel altijd met de mededeling, dat een bezoek aan de grote collectie dieren is inbegrepen in de toch al zeer lage entreprijs voor de :

“ Grootste Tentoonstelling der Wereld.”

Op 14 september arriveert van uit Tilburg op het station van 's-Hertogenbosch de speciale reclamewagon van Barnum and Bailey.

Vooraf door zijn bijzonder fraaie uitvoering trekt hij de belangstelling van de passanten.

De wagon is in de kleur wit geschilderd en voorzien van de circusnaam in goudkleurige letters.

Hoewel men weet welke functie hij heeft, blijft er toch iets geheimzinnigs bestaan over hoe het daarbinnen geregeld is.

Reden genoeg, aldus de verslaggever in het plaatselijk blad, om eens contact te zoeken met de Chef der reclame-karavaan de heer H.H. Gunning.

We komen te weten, dat deze Amerikaanse wagon 58 voet lang, 7 voet breed en 9 voet hoog is. Het geheel rust op 2 vierwielige veren en is voorzien van alle denkbare toe- en uitrustingen welke gemak en zekerheid geven.

Bij verplaatsing naar een volgende speelstad wordt deze wagon aan het einde van een spoortrein gekoppeld.

Het interieur van deze wagon wordt in de hoofdruimte ingenomen door kasten waarin zich een grote voorraad aanplakbiljetten bevindt.

Boven deze kasten zijn aangebracht een twintigtal slaapplaatsen voor de mensen van de plakploeg.

Eén der kopeinden van de wagon is ingericht als opbergruimte voor de materialen welke nodig zijn bij het opplakken der affiches. We noemen de grote ketel voor het koken van het stijfsel en de benodigde hulpmaterialen hiervoor.

Verder vinden we hier opgeborgen de cliché's, benodigd voor de reclame in de dagbladen en het drukken van de strooibiljetten; een schrijftafel en de toiletten.

Aan het andere kopeinde bevindt zich het smaakvol ingerichte kantoor annex slaapruijnte van de toezichthouder op de plakploeg; de heer H.H. Gunning.

Onder de wagon is nog een bergplaats waarin de geleiders met de borstels geborgen worden. Hierin ligt ook de voorraad strooibiljetten.

Voor de reclameploeg geldt het volgende werkschema :

5 uur opstaan:

Een vaste ploeg kookt het water om het plaksel in gereedheid te brengen.

6 uur ontbijten:

Men gaat hiervoor naar een logement, dat in de buurt van het station gelegen is.

6.30 uur:

Eén of meerdere plakploegen, elk bestaande uit 6 mannen, gaan met ingehuurde wagens met koetsier (welke ter plaatse goed bekend is) op weg naar buiten de stad om affiches te plakken op muren of schuttingen.

Een ander deel doet dit zelfde werk in de stad waar het circus zal optreden. Er zijn ook mensen uit deze ploeg, welke zich per trein en/of tram verplaatsen om ondermeer in wacht- en gelagkamers posters op te hangen.

Ook het uitdelen van de strooibiljetten c/q deze huis aan huis bezorgen behoort tot de taak van deze ploeg.

? uur:

Als ze hun dagtaak erop hebben zitten komen ze terug naar de wagon ; gebruiken hun avondeten in een logement en leggen zich ter ruste.

Alvorens zij dit doen moeten zij aan hun chef opgeven de door hen verwerkte affiches zomede de plaats waar ze opgeplakt of opgehangen zijn.

Deze gegevens noteert hij in een speciaal daarvoor aangelegd boek.

Uit de voorgaande beschrijving, door de verslaggever, omtrent de taken van de plakploeg komt niet naar voren of deze zich ook belast met het plaatsen c/q verwijderen van de speciaal aangebrachte borden waarop de circus-affiches geplakt worden.

Om in aanmerking te komen voor de functie van " plakkateur " bij het circus van Barnum en Bailey moesten de kandidaten een interne opleiding volgen van 3 à 4 maanden.

Alleen de meest talentvolle onder hen kregen een aanstelling en mochten mee op de Europese tournee.

Hun verdiensten lagen op 35 tot 60 dollar per maand; eventuele door hen gemaakte onkosten kregen ze vergoed.

Het tempo waarin zij hun werk moesten doen lag bijzonder hoog.

Frappant is daaromtrent het verhaal inzake het aanbrengen van plakaten in de Franse hoofdstad op een muuropervlakte van 67 meter breed en 3,66 meter hoog. De 6 man sterke ploeg van het circus kreeg hiervoor door hun chef een tijd aangegeven van.....12 minuten.

Aan de organisatie van de Barnum and Bailey Tentoonstelling is ook een perschef verbonden: de heer Boers.

Zijn taak is het om de pers te woord te staan en te voorzien van de benodigde informatie over het wel en wee van het circus.

Bij speciale voorvallen of gelegenheden moet hij met de pers contact opnemen.

Zo werd er, in de aanloop van de komst van het circus naar onze stad, het gerucht verspreid, dat slechts een deel van de totale tentoonstelling hier opgesteld zou worden.

In een reactie hierop door de circusdirectie verklaren zij, bij monde van haar perschef, dat dit verhaal gezien moet worden als pure laster.

's-Hertogenbosch krijgt hetzelfde prachtige programma te zien als de steden Hamburg; Berlijn; Leipzig; Dresden; Keulen; München; Wenen; Budapest; enz.

Inwoners van 's-Hertogenbosch kunnen met eigen ogen aanschouwen de prachtige diergroepen van de rijke menagerie ; de olifantenkudde ; de menselijke levende abnormaliteiten ; de beste luchtkunstenaars uit Amerika en Europa.

Vier treinen met in totaal 67 wagons zullen in 's-Hertogenbosch arriveren **en ontladen** worden.

KOMT -- ZIET -- OVERTUIGT U !!!! stelt de perschef.

In het verlengde van het bovenstaande wordt er in de pers ook een aantal malen informatie verstrekt over deze aankomst. (en het vertrek)

Aankomst der treinen van de Tentoonstelling Barnum and Bailey

23.38 --- 01.30 --- 02.00 --- 03.00
alles volgens stadstijd.

De lossing zal beginnen bij het aanbreken van de dageraad.

Het College van Burgemeester en Wethouders geeft in deze het goede voorbeeld aan de jeugd van onze stad :

*In verband met de aankomst en de voorstellingen van de Tentoonstelling
Barnum and Bailey
wordt aan alle openbare scholen op 4 oktober vakantie gegeven.*

En om het nuttige met het aangename te verenigen; we vonden nog een toepasselijke advertentie in het plaatselijk blad :

Bij Broodfabriek : “ De Volharding “ van de Gebroeders Suijling aan de Havensingel O. 551 te 's-Hertogenbosch, zijn door de Directie van Barnum en Bailey voor aanstaande vrijdag 4 oktober ten behoeve van het personeel besteld :

1200 stuks kadetjes
en
300 stuks witte brood van 1 kilo.

7. ADVERTENTIES UIT DE DAGBLADEN VAN 's-HERTOGENBOSCH

AFDRUK VAN EEN STROOIBILJET

**NOORDBRABANTSCH DUITSCHE
SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.**

Extra-Treinen op 4 October 1901.

Onder verwijzing naar de aankondigingen wordt ter kennis gebracht, dat op Vrijdag 4 October 1901 bij gelegenheid der **Voorstellingen van BARNUM & BAILEY te 's-Bosch**, Plaatskaarten tegen verminderden prijs zullen worden uitgegeven.

De prijzen bedragen:

	1 ^e	2 ^e	3 ^e kl.
Van Uden naar 's-Bosch en terug	f 1.85	— 1.45	— 0.95
" Veghel " " "	1.55	— 1.20	— 0.80
" Berde " " "	1.35	— 1.05	— 0.70
" Schijndel " " "	1.15	— 0.90	— 0.60
" Liempde " " "	1.00	— 0.70	— 0.50

DE DIRECTIE

**Tramwegmaatschappij
DE MEIJERIJ-ST-OEDENRODE-'s-BOSCH.**

**EXTRATRAMMEN
op 4 October 1901,**
ter gelegenheid der **TENTOONSTELLING van
BARNUM & BAILEY te 's-Bosch.**

Vertrek	Belgische grens	's morgens	6.05	—	11.40	's morgens.	} Greenwichtijd.
Vertrek	Eindhoven	"	8.05	—	1.40	's middags.	
"	St. Oedenrode	"	8.10	—	2.50	"	
Aankomst	's-Bosch	"	10.50	—	4.30	"	
Vertrek	's-Bosch	's middags	5.09	—	10.30	's avonds.	
"	St. Oedenrode	"	6.40	—	11. —	"	
Aankomst	Eindhoven	"	7.40	—	12. —	's nachts.	
Vertrek	"	"	7.45	—	12. —	"	
Aankomst	Belgische grens	"	9.45	—	2. —	"	

Voor de andere Trammen op dien dag: Zie de uitvoerige aanplakbiljetten in de rijtuigen en Stations.

VRACHTPRIJS GELDIG OP 4 OCTOBER:

Belgische grens 's-Bosch, retour	1 ^e klas	f 0.80;	2 ^e klas	f 0.50.	
St. Oedenrode 's-Bosch	"	"	f 0.70;	"	f 0.45.

De Directeur.

De aangebrachte streep door de advertenties is afkomstig van de boekhouding van de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant.
Een bewijs, dat de nota voldaan is.

'S-HERTOGENBOSCH (Koningsweg.) VRIJDAG 4 OCTOBER. SLECHTS 1 DAG. BARNUM & BAILEY. Grootste Tentoonstelling der Aarde.

AMERIKAANSCH
Reuzen-uitspannings-etablisement.
50 jaar lang reeds Amerika's trots.

MAAKT NI EEN TOEGANG TOT EUROPA'S
vaste land in 67 daartvoor speciaal ingerichte spoorweg-
waggonen, die tezamen 4. trainen van 17 waggonen ieder
maken. Het geheel wordt onder 12 reuzen-terreinen onder-
dak gebracht. De grootste hiervan biedt gemakkelij voor
12.000 personen een zitplaats.

DAGELIJKS TWEE GROOTE VOORSTELLINGEN.
's middags om 2 uur en 's avonds om 7 1/4 uur. Voor den
aerweng van de voorstelling wordt het publiek in de gele-
genheid gesteld de menscheijke abnormiteiten, de drie
olifanten-kudden en de dubbele menagerie te bezichtigen.
Daar-toes zullen de deuren 1 1/4 uur van te voren geopend
worden.

Onmeemlike, onvergelykelyke en onnavolgbare toeren op
gebied van waghalsenry en onverschrokkenheid. Iedere
medespeler is meester op zyn gebied. Iedere kunstenaar is
een ster. Iedere toer, in de arena volbracht, is een werke-
lyke vorrassing. Alles is volkomen nieuw en van te voren
nimmer vertoond!

De grootste en heerstjkte bezienswaardigheden, die men-
schen zich, maar denken kunnen. In 3 groote, speciaal voor
de yfstoeren bestemde maneges, op twee geweldige tooneelen,
op een onmeemlike renbaan en een uitgestrekt gebied voor
de jachttoeren.

GEHEELE MENAGERIEN VAN GEDESSERDE WILDE BEESTEN

Wedrennen van allerlei soort, acrobatische toeren, lucht-
toeren, gymnastische oefeningen, op den grond en in de
lucht en verdere nieuwe verrassingen. Campioenen op aller-
let gebied slaan door hun behendigheid alle record.

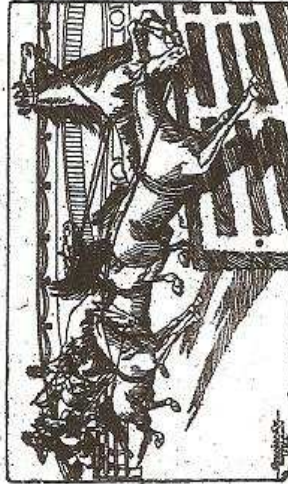
70 savole paarden, tegelyk in een mantje gedresseerd.
400 paarden op verschildende tentoonstellingen bekroond.
20 der meest intelligente olifanten in 3 mantjes gedres-
seerd. 20 internationale pantomimische Cloowns.

Een ware tentoonstelling van moderne bezienswaardigheden, Circus, Hippodrome, Menagerie, Beesten dressuur.

1000
mannen, vrouwen, paarden, dwergen, ge-
satuogarden, dogenslikkers, een dame met
lange haren en een volten baard, een knaap
met een hondenkop, mannen zonder armen,
goochelaars,

1000
origineele vertooningen en bewonderens-
waardigheden, een bijna eindeloze rij der
nieuwste voortbrengselen op kunstgebied,
de meest onverschrokken en gewaardijke
toeren, die nergens te zien tot heden nin-
mer vertoond zijn.

Prijzen der Plaatsen: **Entrée met zitplaats inbegrepen f 1.50 en f 1.25, gereserveerde plaats f 2.—; gereserveerde klapstoel f 3.—; loge f 4.— per plaats.**

Beneden de 10 jaren betalen kinderen half, geld op alle rangen met uitzondering van de 60 cents-plaatsen. Alle plaatsen zijn genummerd behalve die van 0.60 c. en f 1.25. Bij het openstellen van het bureau zijn de plaatsen te verkrijgen, vervolg tevensoren de 3 en 4 guldens-plaatsen van den 4 October af verkrijgbaar zijn bij T. H. YFSMA, Boek en Linnabandel, Hinthamerstraat 4 25/68.

Voor 4 October worden geen plaatsen besproken, noch entreebiljetten verkocht. Een bijjet geeft toegang tot alle bezienswaardigheden en recht op een zitplaats. Voorstellingen Rotterdam 23—29 Sept., Breda op-Zoom 30 Sept., Vlissingen 1 Oct., Breda 2 Oct., Tilburg 3 Oct., 's-Hertogenbosch 4 Oct., Arnhem 5 en 6 Oct., Maastricht 7 Oct.

Wacht u voor zwendeluitgaven!

BARNUM & BAILEY'S officiële Gids, het Boek der Wonderen en het Programma der voorstellingen dragen op de eerste pagina van den omslag de portretten der heeren Barnum en Bailey en zijn tezamen met de officiële door de firma uitgegeven briefkaarten, slechts in de tenten verkrijgbaar. Alle andere uitgaven zijn niet officieel en naaemaakt.

Stomindereij Henri Berger, 's-Hertogenbosch

8. DE AANKOMST VAN HET CIRCUS

De beide plaatselijke dagbladen van 's-Hertogenbosch:

Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche Courant

en de

Noordbrabanter -- Noord - Brabants - Dagblad

wedijveren met elkaar als het gaat om de vrijwel dagelijkse berichtgeving omtrent :

BARNUM and BAILEY.

Uit deze kranten, welke op het stadsarchief te 's-Hertogenbosch aanwezig zijn, hebben we onderstaande tekst samengesteld; deels gebruik makende van de daarin gebezigde verslagen. De beide redacteuren wijzen hun geachte lezers en lezeressen erop, dat 's-Hertogenbosch getuige zal zijn van de grootste tentoonstelling aller tijden.

Op de redactie stromen dusdanige lofwaardige berichten binnen uit die plaatsen waar de grote tentoonstelling tot nu toe te zien was, dat ze niet alleen de stoutste verwachtingen verre overtreffen, doch zelfs de bijna onwaarschijnlijke berichten over de presentaties van de diergroepen en de acrobaten volkomen rechtvaardigen.

Een der stadsredacteuren is er van overtuigd, dat DE LADINGPLAATS van het Staatsspoor-Station **HET** schouwtoneel zal zijn in onze stad.

Met het uit 4 extra treinen bestaande transport arriveren de tenten, de dieren, de zitplaatsen, de paarden, de olifanten, de medewerkers, enz. In één woord samengevat: de gehele inventaris.

Bij de aanvang der dageraad zal onmiddellijk begonnen worden met de ontlading van het materieel om het zo snel mogelijk naar het terrein aan de Koningsweg te brengen voor het opslaan der tenten voor de tentoonstelling.

Dat karwei moet in een tijd van 4 uren geklaard zijn.

Dit moet wel zo snel gebeuren omdat de poorten voor de eerste voorstelling van 2 uur reeds om half één open gaan. Op dat tijdstip moet de menagerie, alsmede de estrade met de menselijke curiositeiten opgesteld staan.

Men kan deze op vertoon van het toegangsbiljet voor de grote tentoonstelling zonder extra bijbetaling bezoeken.

Op 3 oktober geven de beide kranten ons nog eens een opsomming van wat we allemaal mogen verwachten bij dit geweldig spectaculair gebeuren.

Er arriveren 4 treinen met in totaal 67 spoorwagens. Elke wagon is 20 meter lang. De 1^e trein brengt het reusachtige chapiteau, hetwelk plaats biedt aan 12.000 toeschouwers. Daarnaast nog 13 andere tenten ondermeer voor de menagerie en de stallen.

De 2^e trein brengt het grootste deel van de dieren.

De 3^e trein de rest van de dieren met de rekwisieten,

De 4^e trein de wagens waar de artiesten wonen.

De kolossale menagerie-tent is 100 meter lang en herbergt : leeuwen ; tijgers ; beren ; wolven ; panters ; hyena's ; kamelen en vele andere dieren waaronder zeldzame en zeer interessante uitheemse vogels.

Eveneens hier aanwezig een grote presentatie abnormaliteiten en vele grote en kleine natuurwonderen.

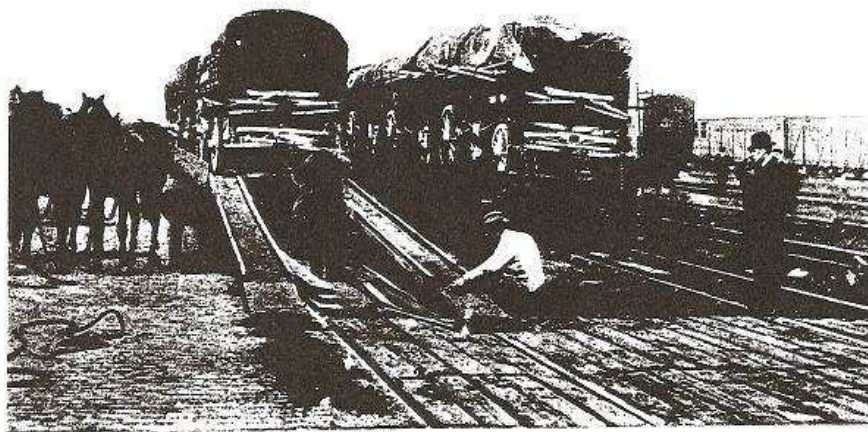
Het circus heeft eigen werkplaatsen, veldkeukens, lichtcentrale, wasserij, kappers, enz.

De paardenstallen zijn bevolkt met 400 paarden en pony's, waarvan de helft werkpaarden.

9. LOSSEN DER WAGONS

Onderstaand een opname van het lossen van één der circustreinen op het Weesperpoort – Station te Amsterdam.

Woensdag 11 september 1901.

10. DE OPBOUW VAN DE TENTENSTAD

Wanneer de verslaggever denkt zeer vroeg uit de veren te zijn voor zijn verslag over de opbouw van de tentoonstelling van Barnum en Bailey komt hij toch tot de ontdekking, dat vele Bosschenaren nog vroeger zijn opgestaan.

Er zijn zelfs belangstellenden die helemaal niet naar bed zijn geweest.

Ze hebben gisteravond en hedennacht de 4 extra treinen binnen zien stomen en wachten vol spanning af.

“Toen het een weinig licht was”, aldus deze verslaggever, “hoorde men op het gedeelte tussen het Station en Lombok het geregelde “ van-een-schakelen “ van de wagons.

Terwijl de aanwezige volksmenigte snel in aantal groeit, zien we wel een 100 stevige werkpaarden, welke reeds aangetuigd zijn, uit de verschillende wagons te voorschijn komen. Ze worden samengevoegd tot spannen van 4 - 6 - 8 paarden. Rond de klok van 6 uur rijdt de eerste wagen van het emplacement”.

Toen het begin er eenmaal was, volgde wagen na wagen richting het terrein waar de tentoonstelling opgebouwd wordt.

Sommige karren waren zo zwaar geladen, dat ze tot aan hun dompen in het losse zand zakten.

Twee rijtuiggen waren ver vóór 6 uur al aangereden. Dat waren de pioniers; dat zijn de mannen, die met ijzeren pinnen de plaatsen op het terrein aangeven waar de palen voor de tenten geslagen moeten worden.

Inmiddels zijn dan op het terrein aangekomen de wagens met de palen ; de tentzeilen ; de touwen ; de stoelen ; de banken ; alles in volgorde van opbouw.

Onze verslaggever heeft grote waardering voor de koetsiers ; een klein rukje aan de teugels en voort gaat het span.

Op het terrein aan de Koningsweg worden de eerste paaltjes in de grond geslagen ; enige touwen gespannen en daar gaat de eerste paal omhoog welke tot middelpunt van de tent moet dienen. Spoedig staan er meer op zijn plaats ; zo dadelijk wordt het tentzeil door middel van een katrol omhoog getrokken.

Aardig om te zien is het inslaan van de paaltjes waaraan de touwen van de tenten worden bevestigd.

Twee mannen gaan rond ; elk met een arm vol paaltjes en laten er één vallen op de plaats waar het moet komen te staan.

Dan komen zes sterke gespierde kerels met blote armen en gewapend met een moker. Het paaltje wordt overeind gezet en een regen van mokerslagen drijft het in drie tellen de grond in. In een rap tempo verrijzen nu overal op het terrein grote en kleine tenten. De paardenstallen ; de tent voor de menagerie ; de smidse ; en nog meer.

Ook de keuken is gereed want voor de inwendige mens dient gezorgd te worden. Nu, daar werd ook voor gezorgd, want om 8 uur ‘s-morgens stond er al een krachtig ontbijt gereed voor 650 personen.

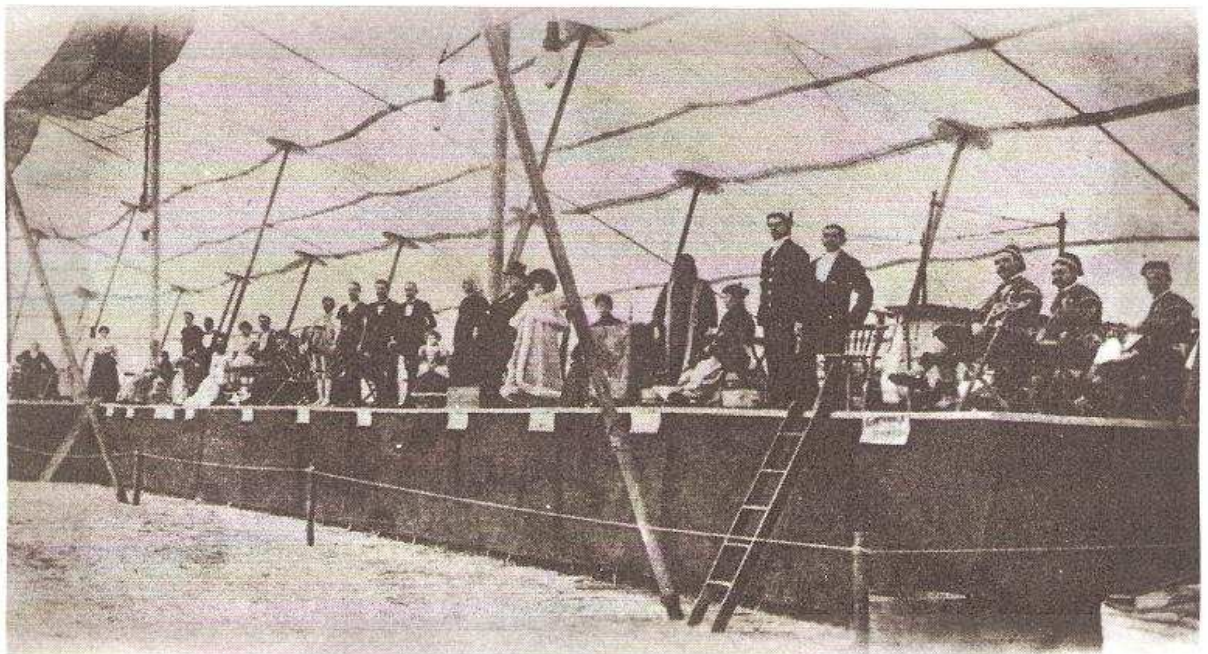
Dan is het zover. De dieren kunnen overgebracht worden van de wagons naar de stallen.

Om het volk op afstand te houden waren er zowel marechaussee te paard alsmede vele agenten van de gemeentepolitie ter plaatse aanwezig.

Verbluft kijken de toeschouwers naar de kudde olifanten. Wat een verzameling, en wat een buitengewone grote exemplaren. En dan de kamelen ; de zebra’s ; de 20 pony’s en de fraaie en talrijke manege-paarden ; drie aan drie gekoppeld, waarvan één bereden.

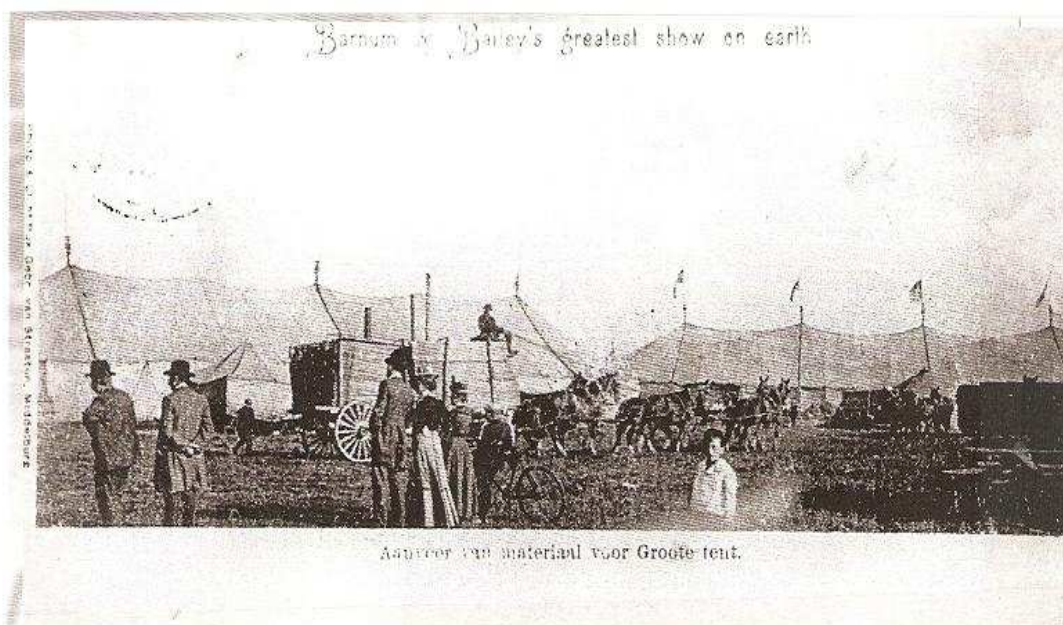
Slechts met de grootste moeite konden de wondermensen vanaf het station het tentoonstellings-terrein bereiken vanwege de steeds groeiende stroom bezoekers.

Via informatie bij de betreffende instanties heeft uw verslaggever inmiddels vernomen, dat duizenden en duizenden vreemdelingen hedenmiddag met de trein en de tram zullen arriveren in 's-Hertogenbosch om zich naar de Koningsweg te begeven om de voorstellingen te bezoeken. Deze vangen aan om : 2 uur en 7.30 uur.
Het entreebiljet voor de grote tentoonstelling geeft tevens toegang tot de menagerie en de show met de verschillende merkwaardigheden.
Let wel : zonder enige bijbetaling !!

11. PRENTBRIEFKAARTEN

Archief: de heer H. Linssen te Weert..

12. DE VOORSTELLING

Op uitnodiging van de Directie worden er op de dag, dat het circus zijn voorstellingen geeft in 's-Hertogenbosch een aantal relaties, alsmede de plaatselijke pers, ontvangen en rondgeleid in het tentendorp van Barnum en Bailey door de perschef de heer Boers.

Dank zij het uitgebreide verslag in de beide dagbladen is het ook aan ons gegund een kijkje achter de schermen te nemen.

In de restauratie (waar we ons verzamelen) staan de tafels keurig gedekt voor het personeel en de werklieden.

De nabij gelegen veldkeukens zijn volop in bedrijf; de koks staan aan hun fornuizen reusachtige hoeveelheden vlees smakelijk te bereiden.

De stoommachines, die het licht leveren, worden door de machinisten bedrijfsklaar gemaakt. Met verwondering constateren we, dat in slechts een paar uren tijd, dit gehele dorp uit het niets is verrezen.

Het is een bonte verzameling van tenten, mensen en dieren.

Het grote chapiteau met zijn 3 maneges; 2 podiums; de 30 voet brede ellipsvormige renbaan; in de nok de toestellen voor de luchtgymnastiek; de prachtige zitinrichting.

De tent voor de uitgebreide menagerie. Vooral de wilde dieren zijn hier met vele en prachtige exemplaren aanwezig. Of deze roofdieren ook inderdaad in het programma hebben opgetreden is niet duidelijk. Collega-onderzoekers stellen duidelijk, dat dit niet het geval is. Onze verslaggever schrijft echter, dat in de menagerie aanwezig zijn vele kooien met wilde dieren die hun ongewapende temmer strikt gehoorzamen en hun kunsten vertonen. Mogelijk is hij getuige geweest van een optreden in de menagerie waarbij de temmer de kooi van het roofdier heeft betreden voor een korte demonstratie.

In deze grote tent voor de menagerie staat ook de estrade opgesteld waarop de wondermensen hebben plaats genomen.

In de stallen, staan de werkpaarden zich te goed te doen aan grote hoeveelheden hooi of haver vermengd met meel. Links zien we een lange reeks schimmels staan ; rechts staan de bruine paarden. Aan de andere kant van het middenschot nog twee van deze rijen.

In de tent voor de circuspaarden staan 176 rossen keurig verzorgd opgesteld.

Wat moeten we nog meer opsommen ; het is in een woord : FABULEUS.

Wat ook opvalt bij het opbouwen van de tentoonstelling is, dat iedereen in alle kalmte zijn gang gaat. Geen geschreeuw of geroep ; iedereen weet wat hij doen moet en doet het zonder bezwaar.

Er is op het tentoonstellingsterrein, naast alle bedrijvigheid voor de opbouw, nog meer te zien. Zo is er de mogelijkheid om reeds vanaf 11 uur in een speciale tent te kijken naar de Sight-Show. Tegen betaling van slechts 30 cents wordt men aangenaam bezig gehouden met optredens van: Borneo-dwergen, Dame met de slangen, Boeienkoning, Krachtmens, Sneltekenaar, Vuurvreters, enz. Een Belgische medewerker van de tentoonstelling zal alles uitleggen en verklaren.

Om half een is dan het grote ogenblik daar en gaan de poorten van deze tentoonstelling open. Op vertoon van het toegangsbiljet voor de grote show kan men geheel gratis zowel de menagerie als de daar aanwezige merkwaardigheden bekijken; van hieruit kan men de grote tent betreden waar om 2 uur de voorstelling gegeven wordt.

Het is beslist de moeite waard om vooraf zowel de menagerie als de merkwaardigheden te bezoeken.

Onderstaand een opsomming van deze “phenomenen” welke men daar te zien krijgt op het podium.

Jo--Jo : de menselijke Skyterrier met het poedelgezicht.

Ely : de zeer gevaarlijke skelet gigerl.

Hermans : deze jongeman is in staat zijn borst 16 $\frac{3}{4}$ duim uit te zetten.

Miss Annie Jones : de gebaarde vrouw.

Lallo : het Hindoestaansche dubbelwezen.

Charles B. Trap : de man zonder handen.

Queen Maab : een 22 $\frac{1}{2}$ duim grote dwergin.

Mac. Donald : de man met de rubberhuid.

Miss Clifford : die een 27 duims lang stuk staal in haar mond steekt.

Frank en Annie Howard : hun huid is bedekt met prachtige getatoueerde tekeningen.

Verder : De man met de stenen schedel ; het mosharig meisje ; de dikste man ;
teveel om op te noemen !!

De bovenstaande regeling geldt ook voor de avondvoorstelling welke om half acht een
aanvang neemt. Ook dan is er vooraf 1 $\frac{1}{2}$ uur lang de gelegenheid om de menagerie en de
merkwaardigheden te bezoeken.

We combineren dit onderdeel met de nabeschouwing van onze verslaggever over zijn bezoek
aan de voorstelling van Barnum and Bailey te ‘s-Hertogenbosch.

De beide voorstellingen, welke ieder 2 uren in beslag namen, werden geopend door de
imposante olifanten kudde van 20 dieren en besloten door paardenrennen met hindernissen en
Romeinse wagenrennen met twee en vierspannen.

Men zal het met ons eens zijn, dat verschillende nummers van het programma oud zijn en bij
andere inrichtingen weliswaar beter, maar men kreeg zeer zeker ook hoogstaande
verrassingen te zien.

Genoemd moge worden:

De grote ruiter-carrousel o.l.v. William Ducrow.

Het toppunt van dressuur : 70 paarden tegelijk in een arena.

16 Kampioen rijders en rijderessen op ongezadelde paarden.

Léon Laroche, die opgesloten in een kogel van 2 ½ voet doorsnee op een spiraalvormige baan zijn wonderlijke toeren verricht.

De vliegende mensen : Siegrist en Silbons.

Walter Lowe : gaat op een fiets met duizelingwekkende vaart langs een steile wand naar beneden.

De grote cavalcade van wel 20 clowns.

We moeten wel bekennen, dat we niet alles kunnen beschrijven, daarvoor kregen we toch teveel ineens te zien; aldus het verslag.

Men kan zich de vraag stellen, wat kost dat toch wel zo'n organisatie ?

De heer Boers vertelde ons bij zijn rondleiding, dat de dagelijkse kosten voor zo'n bedrijf rond de f. 15.000,- bedragen.

Inzake het vervoer in ons land is er een contract afgesloten met de Spoorwegen ten bedrage van f. 100.000,-- plus bijbetaling voor alle te gebruiken materialen bij het lossen en laden.

Gelukkig had de Directie zeker in 's-Hertogenbosch niet te klagen over belangstelling.

Voor de aanvang van de voorstelling, zowel s'middags als s'avonds, verdrongen zich duizenden mensen voor de bureaus om een plaatsbewijs te bemachtigen.

De verslaggever concludeert, dat niet alleen bij de opbouw maar ook bij het afbreken, alles even ordelijk verloopt.

Hij meldt, kennelijk met enige verbazing, dat men reeds tijdens de avondvoorstelling met de afbouw begonnen was.

Ook de bezoekers keken zeer verwonderd in het rond, toen zij na afloop van de voorstelling bemerkten, dat een groot aantal tenten al afgebroken was en vele wagens en dieren al onderweg waren naar het emplacement van de spoorwegen voor transport naar Arnhem.

Enige uren later was er van Barnum and Bailey niets anders te zien, dan wat verloren programma's ; wat kuilen en overblijfselen op de plaats waar de dieren hadden gestaan.

In de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant vonden we onder de rubriek "Stadsnieuws" nog een tweetal berichtjes over ons onderwerp.

7 oktober 1901:

"Ter bestrijding van mogelijk overdreven geruchten menen wij goed te doen, hoewel het eigenlijk niet veel te betekenen had, melding te maken van een klein ongelukje, dat plaats had in de middagvoorstelling van Barnum and Bailey op 4 oktober j.l.

Tengevolge van het dichten van kuilen en gaten met los zand, ontstaan door het verwijderen van boompjes door de Gemeentelijk Dienst, was de grond niet overal even vast en dit had tengevolge, niettegenstaande daarop door de Directie was gelet, dat op een der laagste rangen een kleine verzakking plaats had, waardoor enkele bezoekers een paar schrammen en kneuzingen opliepen.

De voorstelling kon onmiddellijk doorgaan."

9 oktober 1901:

"Door de Directie van Barnum and Bailey is alsnog een som geld betaald voor het in orde brengen van de grintweg lopende langs de terreinen alwaar zij hier met hun tenten gestaan hebben."

13. BRONNEN

Stadsarchief 's-Hertogenbosch.

Agenda's van ingekomen stukken en besluiten van Burgemeester en Wethouders, over de jaren 1800 - 1920.

Kranten-Collectie.

“De Piste.”

Orgaan van de Club van Circusvrienden in Nederland.

Bijdrage van de Heer Dick H. Vrieling
No: 7.; juli – augustus 2001.

Literatuur.

Circus in Europa	Fred. van Sluis.
70 Jaar circus in Nederland	J. J. Best.
Braaf ! Bravo ! Bravour !	Fr. van Dixhoorn.
100 Years of circus posters	Jack Rennert